

пункту.

Навантаження на частину маршруту між с. Устечко і Червоногородським водоспадом припадає в основному на туристичні групи, що проходять водним маршрутом «На хвилях Тірасу» (чимало груп зупиняється у с. Устечко для ночівлі у наметовому таборі «Гирло річки Джурин» (№2 на картосхемі) та відвідують Червоногородський водоспад № 11, урочище «Пустельня» №9, водоспад «Дівочі сльози» №9). Ці ділянки еколого-освітньої стежки характеризуються 2-3 стадією рекреаційної дигресії.

Найменшим рівнем рекреаційної дигресії характеризується ділянка еколого-освітньої стежки від Червоногородського водоспаду до урочища «Печерки» через значно меншу кількість відвідувачів.

Виходячи з вищесказаного можна дійти висновку, що Джуринський каньйон є однією із місцевостей Тернопільської області, яку масово відвідують туристи. Здебільшого неконтрольовані туристичні потоки вимагають якнайшвидшого впорядкування – встановлення афіш та попереджувальних знаків (там де їх досі немає), у місцях найбільшого «напливу» туристів встановлення огорож та обмежувальних знаків, можливо будівництва мережі доріжок-сходів (дерев'яних) для зменшення негативного впливу рекреаційних потоків на довкілля у місцях найбільшої дигресії.

Література

1. Методичні рекомендації щодо визначення максимального рекреаційного навантаження природних комплексів і об'єктів у межах природно-заповідного фонду України за зонально-регіональним розподілом). – Київ, 2003. – 43с.

2. Царик Л.П. Природні рекреаційні ресурси: методи оцінки й аналізу / Л.П.Царик, Г.В.Чернюк. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2001. – 188 с.

3. Царик П.Л. Регіональний ландшафтний парк "Загребелля" в системі рекреаційного і заповідного природокористування // П.Л.Царик, Л.П.Царик. – Тернопіль: редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2013. – 186с.

4. Чернюк Г.В. Кліматичні ресурси Поділля / Г.В.Чернюк, П.Л.Царик // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія. №1. – Тернопіль: ТНПУ, 2008. – С.53-65.

Ярослав Мариняк
кандидат географічних наук, доцент

ДІЯЛЬНІСТЬ ТУРИСТИЧНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОМУ РЕГІОНІ

Виділення Західного регіону України як єдино цілого об'єкта географічних досліджень є досить проблематичним. У схемах соціально-економічного районування Західний район як цілісний організм виступає у схемі проф. О. Шаблія (1994). До його складу він включає Львівську, Івано-Франківську, Закарпатську, Чернівецьку, Тернопільську, Хмельницьку, Рівненську, Волинську області.

Схема соціально-економічного районування України за Долішним М.І. та ін. (1997) також містить гасло Західний соціально-економічний район, однак до нього не входить Хмельницька область.

Цей район займає друге місце за площею (131,3 тис. км. кв.) та чисельністю населення 11,3 млн. осіб. Район об'єднує найбільшу кількість областей (8), ядром виступає м. Львів. У його межах знаходиться найбільша кількість та селищ міського типу. Майже усі області (крім двох Тернопільської та Хмельницької) є транскордонними територіями, що їх об'єднує у перспективі свого розвитку, та визначає їхню спеціалізацію виходячи із взаємодії із цими державами.

Межі цього району сформувались завдяки діяльності первинного сектору економіки, а продукція в основному виробляла засоби виробництва і продукцію для військових цілей.

Наступною складовою первинного сектору економіки є сільське господарство, яке розвинуте недостатньо, але на цьому етапі переорієнтації економіки проходить серйозну переорієнтацію.

Цей район є праценадлишковим регіоном. Серйозною проблемою є покращення стану довкілля.

Стратегія розвитку регіону потребує серйозної коригування третинного сектору економіки, а власне сфери послуг (туризму). Для цього необхідно є визначати місце туризму у стратегії розвитку, ключовим моментом цієї стратегії є діяльність туристичних підприємств у регіоні.

Розглянемо особливості і виявимо закономірності функціонування туристичної діяльності за допомогою різних методів. Проведено прогнозування тенденцій зміни основних показників діяльності, а також обґрунтуємо пріоритетні напрямки розвитку туристичної сфери у прикордонних областях Західного регіону України.

У зв'язку з тим, що туризм є одним із найбільш популярних видів відпочинку в усьому світі, необхідно детальніше вивчити особливості розвитку даної сфери та її взаємозв'язку з соціальними проблемами в регіонах Західної України, які наближені до країн Європейського Союзу. Це передбачає проведення статистичного аналізу показників, що характеризують результати економічної діяльності сфери туризму з метою оцінювання економічних процесів, визначення основних причин, які впливають на її розвиток на прикладі окремих регіонів.

У той же час сьогодні детальнішого вивчення потребує туристична сфера прикордонних областей Західної України, які є достатньо привабливими для розвитку даного виду діяльності, зважаючи на посилення процесів європейської інтеграції та перспективи розширення співпраці з країнами Європейського Союзу.

Діагностика основних статистичних показників зображено у табл. 1.

Таблиця 1

Динаміка кількості суб'єктів туристичної діяльності, що надавали послуги (одиниць) за 1999-2017 рр. [3.]

Роки	Західний	Україна
1999	335	1776
2000	465	2448
2005	408	2145
2010	801	4703
2011	888	4773
2012	970	5346
2013	920	5711
2014	758	3886
2015	684	3182
2016	779	3506
2017	776	3469

Початком формування туристичних підприємств припадає на 1992 р., саме у цей період була сформована серйозна організаційно-правова база. Саме на цей період припадає зростання кількості малих підприємств, яке проходило після так званого синдрому їх попередників – масових кооперативів. Часто ці суб'єкти підприємницької діяльності були одноденним, або реєструвались, але не звітували.

Дев'яності роки ХХ ст. проходили свій процес становлення бізнесового туристичного середовища. Так у 1993 р. скасували податок на дохід і почав діяти податок на прибуток. У 1994 року коли прибутки у туристичній сфері оптимізувалися. Криза 1996 р. нанесла перший удар щодо стійкості туристичного бізнесу і наступні 1998-1999 рр.

Прийнятий у 1995 році Закон України "Про туризм", заклав правові основи функціонування туристичних фірм. З 1996 до 1999 рр. в країні збанкрутілими стали понад 800 підприємств. Із 2000 р. йде припинення спаду туристичної активності, який характеризував попередні роки.

Із 2006 р. знову зростає кількість туристичних підприємств, сягнувши рекордної цифри., надалі знову настає чергова економічна криза 2008 р. Проте ця криза суттєво не вплинула стан туристичного бізнесу, так як уже сформувався певний прошарок власне туристів. У 2011р. було внесено зміни до Закону " Про ліцензування видів економічної діяльності " згідно якими було знято з ліцензування 52 видів економічної діяльності в т. ч. турагентської.

Тенденція щодо зростання кількості суб'єктів туристичної діяльності помітно зростала до 2014 р. Анексія Криму та захоплення Донбасу суттєво зменшило їх чисельність. Відповідно з 5711 у 2013р. до 3885 у 2014., а відповідно військові дії та чергова інфляція призвела до 3182 та 3506 відповідно у 2016 р.

Як видно із таблиць 1. та 2. у Західному регіоні чітко простежуються ті самі тенденції, лише із відмінностями у 2013-2017 рр., так як тут не було різких причин.

Розвиток та особливості діяльності туристичної сфери Західної України найкраще відображає аналіз загального обсягу туристів, які були обслуговані суб'єктами туристичної діяльності. Суб'єктами туристичної діяльності у Західних областях України в 2010 році було обслуговано 375369 осіб, найбільша частка належала внутрішнім туристам – 50,95 %, що на 40,7 % , або на 160295 осіб, більше за співпрацю в даній сфері з іноземними туристами і на 10,14 %, тобто на 38071 осіб – за туристів-громадян України, які виїжджали за кордон. Провівши паралель між даним показником за 2010 і 2000 роки, можна сказати, що за цей період зменшилася кількість туристів на 35705 особи, або на 8,69 %. Це відбулося у зв'язку із зниження упродовж аналізованого періоду кількості внутрішніх та іноземних туристів, відповідно на 36965 особу, або 16,2% та на 8338 осіб, або 21,2%.

Розглянувши структуру туристичних потоків у областях Західної України впродовж 2000-2010 рр. можна сказати, що частка внутрішніх туристів переважала 50 % і найбільше її значення було в 2007 р. на рівні 86,27 %, а найвище значення частки іноземних туристів – в 2004 р. – 14,68 %.

Це свідчить, що навіть попри те, що західна частина країни є туристично-привабливою територією за рахунок великої кількості історичних пам'яток(Старе Місто (Львів), Замок Любарта (Луцьк) та ін.), природних особливостей (Карпати, Шацькі озера) та має спільні кордони з європейськими державами не користується популярністю серед іноземних

туристів.

Вирішення цієї проблеми повинно здійснюватися під постійним контролем органів державної влади і місцевого самоврядування.

Розглянемо поширення суб'єкти туристичної діяльності у розрізі прикордонних областей Західної України (табл. 2.)

Порівняння кількості туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності у розрізі областей Західного регіону України за 2016-2017 рр. показано у табл. 3,4.

Таблиця 2

Кількість суб'єктів туристичної діяльності¹ Західноукраїнського регіону у 2016-2017 рр. (одиниць) [9,10.]

Область	2016				2017			
	Усього - го	У тому числі			Усього - го	У тому числі		
		туроператори ²	тур-агенти	Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність		туроператори ²	тур-агенти	Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність
Волинська	61	4	48	9	66	4	53	9
Закарпатська	65	16	46	3	63	12	48	3
Івано – Франківська	107	12	81	14	105	10	85	10
Львівська	272	60	171	41	282	63	176	43
Рівненська	66	3	60	3	60	3	54	3
Тернопільська	53	8	44	1	45	6	37	2
Хмельницька	89	1	79	9	90	-	81	9
Чернівецька	66	12	54	-	65	10	51	4
Західний	779	116	583	80	776	108	585	83
Україна	3506	552	2803	151	3469	498	2802	169

¹ Тут у загальній кількості враховані юридичні особи та фізичні особи – підприємці.

² Юридичні особи

Як у Львівській, так і у Закарпатській, Чернівецькій та Івано – Франківській областях найвищого рівня реалізації цієї послуги було досягнуто у 2012 році.

Таблиця 3

Кількість суб'єктів туристичної діяльності – юридичних осіб у

Західноукраїнському регіоні у 2016-2017 рр. (одиниць) [9,10]

Область	2016				2017			
	Усього - го	У тому числі			Усього - го	У тому числі		
		туроператори ¹	тур-агенти	Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність		туроператори ¹	тур-агенти	Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність
Волинська	21	4	12	5	23	4	14	5
Закарпатська	35	16	18	1	31	12	17	2
Івано – Франківська	36	12	21	3	34	10	23	1
Львівська	149	60	71	18	159	63	79	17
Рівненська	26	3	22	1	26	3	22	1
Тернопільська	19	8	10	1	17	6	9	2
Хмельницька	27	1	22	4	26	-	21	5
Чернівецька	36	12	24	-	38	10	27	1
Західний	349	116	200	33	354	108	212	34
Україна	1838	552	1222	64	1743	498	1172	73

¹Юридичні особи

Таблиця 4

Кількість суб'єктів туристичної діяльності – фізичних осіб – підприємців¹ у Західноукраїнському регіоні у 2016-2017 рр. (одиниць) [9,10]

Область	2016			2017		
	усього	у тому числі		усього	у тому числі	
		турагенти	суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність		турагенти	Суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність
Волинська	40	36	4	43	39	4
Закарпатська	30	28	2	32	31	1
Івано – Франківська	71	60	11	71	62	9
Львівська	123	100	23	123	97	26
Рівненська	40	38	2	34	32	2
Тернопільська	34	34	-	28	28	-
Хмельницька	62	57	5	64	60	4
Чернівецька	30	30	-	27	24	3
Західний	430	383	47	422	373	49
Україна	1668	1581	87	1726	1630	96

¹ Тут у загальній кількості враховані юридичні особи та фізичні особи – підприємці.

У 2017 р. у Західному регіоні України у центральній частині суб'єктів туристичної діяльності функціонувало – 779 підприємств; у напівпериферійній – 349 юридичних осіб і 430 фізичних осіб – підприємців. Периферійну підсистему утворювали громадяни, які займалися комерційною діяльністю, але не були зареєстровані як дрібні підприємці. Їхня діяльність у неформальну секторі економіки, не дає можливості їх оцінити. Статистичні збірники, що видавались у попередні роки, давали графу кількість суб'єктів,

які були зареєстровані і тих, що прозвітували. Це давало можливість певним чином, встановити рівень тінізації цього сектору економіки. Однак нині у своїх дослідженнях часто для встановлення об'єктивності, використовують відсоток тінізації економіки у 2017 р. подають 40 % та рівень криміналізації 5%. Таким чином, застосовувати ці показники поки-що не будемо, так як певним чином зрозуміло, що це ще так раз.

Звідси, характерною рисою діяльності суб'єктів туристичної діяльності у Західному регіоні, як і в Україні, є гіпертрофований розвиток напівпериферійної складової їх функціонування у загальній кількості є дуже високим. Отже, можна стверджувати, що діяльність цього сектору економіки не є ознакою цивілізованих ринкових відносин.

Показники роботи суб'єктів туристичної діяльності відображено у табл. 5.

Таблиця 5

Показники роботи суб'єктів туристичної діяльності¹
Західноукраїнського регіону у 2016-2017 рр. (одиниць) [9,10]

Область	2016		2017	
	дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів)	у т.ч. від екскурсійної діяльності	дохід від надання туристичних послуг (без ПДВ, акцизів і аналогічних обов'язкових платежів)	у т.ч. від екскурсійної діяльності
Волинська	18356,4	744,1	4473,4	528,8
Закарпатська	13174,3	713,4	16701,3	802,3
Івано-Франківська	342071,9	1869,9	282035,8	3381,4
Львівська	273828,0	10709,0	413145,6	8251,3
Рівненська	11417,1	661,5	73322,3	579,9
Тернопільська	30681,8	260,5	8806,7	516,9
Хмельницька	10934,8	2023,5	13718,2	2638,3
Чернівецька	31499,8	1,5	52893,7	641,6
Західний	731964,1	16983,4	905357,6	17340,5
Україна	11935681,7	50460,2	19021629,6	80217,4

¹ Тут у загальній кількості враховані юридичні особи та фізичні особи – підприємці.

Кількість реалізованих туристичних путівок суб'єктів туристичної діяльності Західноукраїнського регіону у 2016 р. та у 2017 р. показано у табл. 6. Серед лідерів є Львівська, Івано-Франківська області, а явними аутсайдерами є Тернопільська, Закарпатські. У структурі реалізованих туристичних путівок безпосередньо населенню є громадянам України для подорожі за кордоном.

Таблиця 6

Кількість реалізованих туристичних путівок суб'єктів туристичної

діяльності¹ Західноукраїнського регіону у 2017 р. (тис. грн.) [3.]

Область	Усього	іншим органі заціям	у тому числі			
			безпосередньо населенню			
			усього	з них		іноземцям для подорожі в межах України
				в межах України	за кордон	
Волинська	148811,0	1865,3	146945,7	6897,1	135296,4	4752,2
Закарпатська	124487,0	4402,2	120084,8	2752,3	117201,0	131,5
Івано- Франківська	447715,7	13005,1	434710,6	242765,4	177915,1	14030,1
Львівська	1312134,0	152923,3	1159210,7	335908,6	779533,7	43768,4
Рівненська	130324,4	4641,3	125683,1	2171,1	123512,0	-
Тернопільська	76145,8	400,3	75745,5	1094,3	74651,2	-
Хмельницька	140969,1	-	140969,1	4516,8	136439,3	13,0
Чернівецька	184270,7	40,7	184230,0	964,9	183265,1	-
Західний	2564857,7	177278,2	2387579,5	597070,5	1727813,8	62695,2
Україна	27705935,7	4476705,9	23239229,8	144776,2	21587264,3	205188,3

¹ Тут у загальній кількості враховані юридичні особи та фізичні особи – підприємці.

Отже, можна зробити висновок, що на території областей Західної України упродовж 2012-2016 років відбувалися процеси щодо збільшення вагомості величини туристів всіма областями крім Закарпатської. У роки зменшення обсягу реалізації послуг з організації подорожувань було викликане нестабільною фінансовою ситуацією в державі.

Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності Західноукраїнського регіону показано у табл. 7.

Діяльність суб'єктів туристичної діяльності в Україні, так і Західноукраїнському регіоні має певні регіональні особливості, це можна дослідити використовуючи статистичні показники, а саме їх кількість на 10 тис. осіб населення. Станом на 2016 р. на 10 тис. осіб населення в Україні припадало – 2,22 турпідприємств. Лідером за кількістю суб'єктів туристичної діяльності в Україні є м. Київ – 13,97 (туристичних агенцій та бюро подорожей на 10 тис. осіб населення), що перевищує загальноукраїнські показники 34 в областях Чернівецькій – 2,87, Івано-Франківській – 3,82. Низькими ці показники є у областях Рівненській – 0,59, Тернопільській – 0,65, Волинській – 0,72. Кількість зайнятих у туристичних підприємствах України становить 9 852 осіб див. табл. 8.

Таблиця 7

Кількість туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності

Західноукраїнського регіону¹ у 2016 – 2017 рр. (осіб) [9,10]

Область	2016			2017		
	Усього	У тому числі		Усього	У тому числі	
		туроператори ²	турагенти		туроператори ²	турагенти
Волинська	15620	7057	8563	26526	14665	11861
Закарпатська	10656	4300	6356	11601	4215	7386
Івано – Франківська	65885	59979	5906	79973	71809	8164
Львівська	112472	42839	69633	181827	109519	72308
Рівненська	6640	1539	5101	9022	669	8353
Тернопільська	6668	1778	4890	7536	1662	5874
Хмельницька	25426	2508	22918	19885	1066	18819
Чернівецька	15662	3373	12289	19415	4810	14605
Західний	259031	123373	135656	192085	143701	147370
Україна	2019576	1151125	868451	2549606	1767801	781805

¹ Тут у загальній кількості враховані юридичні особи та фізичні особи – підприємці.

Частка зайнятих у туристичних підприємствах у загальній кількості у % по Україні становить - 0,107. Це значення перевищують чотири адміністративних одиниць, а саме у областях Чернівецькій – 0,250, Івано – Франківській – 0,234, Закарпатській – 0,159, Львівській – 0,113. Низькими ці показники є у областях Рівненській – 0,032, Волинській – 0,037.

Таблиця 8

Туристичні агентства та бюро подорожей у 2017 р.

	Кількість туристичних підприємств, одиниць	Кількість туристичних підприємств на 10 тис. населення	Кількість зайнятих у туристичних підприємствах, осіб	Частка зайнятих у турпідприємствах у загальній кількості зайнятих, %
Волинська	69	0,72	65	0,037
Закарпатська	65	2,06	190	0,149
Івано – Франківська	107	3,82	227	0,204
Львівська	272	2,26	327	0,103
Рівненська	66	0,59	68	0,032
Тернопільська	53	0,55	61	0,019
Хмельницька	89	1,68	201	0,289
Чернівецька	66	2,87	75	0,210
Західний	698	2,32	1013	0,150
Україна	3506	2,22	9852	0,107

Примітка. Розраховано автором за: [9,10]

Про несприятливий стан функціонування туристичного бізнесу свідчить також значний розрив між зареєстрованими і діючими підприємствами.

Пріоритетним напрямком туристичної галузі в 2016 р., як і у 2015 р. залишається внутрішній туризм на який припадає 75 % туристів.

Список використаних джерел

1. Гнатюк М.Р. Закон України "Про туризм": Постатейний коментар. – К.: Видавничий Дім "Ін Юре", 2006. – 200 с.
2. Захарчин Г.М. Основи підприємництва: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – 437 с.
3. Кудла Н.С. Менеджмент туристичного підприємства: підручник / Н.С. Кудла. - К.: Знання, 2012. - 343 с.
4. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання. / За ред. Воротиної Л.І. - К.: Європейський університет. - 2001. - 307с.
5. Мариняк Я. Створення й розвиток туристичних підприємств в Україні / Науковий вісник Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича: Збірник наук. праць. Вип. 672 - 673: Географія. - Чернівці: ЧНУ, 2013. - С. 141 - 145.
6. Соціально-економічне районування України / Долішній М.І., Паламарчук М.М., Паламарчук О.М., Шевчук Л.Т. , Львів: Препр. НАН України, Інститут регіональних досліджень. – 1997. – 50 с.
7. Соціально-економічна географія України: навч. посібник / За ред.. проф.. О.І. Шаблія. – Львів: Світ, 1994. – 608 с.
8. Статистичний збірник. Регіони України . 2017. Частина 1. / За ред.. І.Є. Вернера. – К.: 2017. – 323 с.
9. Туристична діяльність у Тернопільській області в 2017 році. Статистичний бюлетень. Тернопіль: 2017. – 38 с.
10. Туропереїтинг: навч. посіб. / За ред. проф. В.Я. Брича. - К.: Кондор-Видавництво, 2014. – 276 с.

Надія Стецько

кандидат географічних наук,
доцент кафедри геоєкології та
методики викладання екологічних дисциплін
*Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка*

ОСОБЛИВОСТІ ЕТНОТУРИЗМУ ЯК СКЛАДОВІ ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

Туризм стає глобальним чинником розвитку цивілізації, однією зі складових економіки, соціальної сфери, духовної культури. Процеси, що відбуваються в туристичній індустрії світу, позначилися і на розвитку туризму в Україні. В Законі України "Про туризм" держава визначає туризм як одну з пріоритетних сфер розвитку національної культури й економіки. Таке визначення стало досить актуальним після того, як набув популярності етнотуризм як один з напрямків культурно-пізнавального туризму. Світова практика доводить, що саме такий вид туризму здатний задовольнити цілий